

اشاره

در شماره گذشته پس از تعریف و توضیح خودباوری، دو مورد از عوامل رشد استعداد و خودباوری را مورد بررسی قرار داده و دو عامل تفکر و مقایسه را بیان کردیم. اینک با بررسی چند عامل دیگر، ادامه بحث را پی می‌گیریم.

۳. معنویت

معنویت یکی از راههایی است که همه انسانها چه کسانی که به خودباوری رسیده‌اند و چه کسانی که به خاطر عدم خودپذیری به یأس و نومیدی و گاه انحراف از مسیر صحیح

کشیده شده‌اند، به آن نیاز مندند. اهمیت و نقش معنویت در نیل به هدف، به اندازه‌ای است که اگر اسباب معنوی برای انجام کاری فراهم نشود، رسیدن به هدف، با مشکل مواجه خواهد شد. بنابراین، انسان زمانی به خود شکوفایی می‌رسد که اهل معنویت باشد؛ چرا که معنویت، یأس و نومیدی، اضطراب و تزلزل را از انسان دور می‌کند و بذر اطمینان و امید را در دل او می‌کارد؛ چنان که قرآن می‌فرماید: «أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»^۱

راههای رسیدن به استعدادهای نهفته، استقامت، سخت کوشی، همت و پشتکار است. چه بسا افرادی که در آغاز، روحیه تلاشگری دارند، اما وقتی به سختیها و مشکلات بر می‌خورند، ناتوان شده، خود را می‌بازند و از تلاش و کوشش باز می‌ایستند. جوانان در مسیر زندگی شخصی و اجتماعی خویش به موفقیت‌هایی دست می‌یابند. بعضی از این پیروزیها در کوتاه مدت و برخی در دراز مدت به دست می‌آید. مهم آن است که جوان به علت دیر شدن کامیابی و موفقیت، دست از کار نکشد و پیروزی را دست نیافتنی نداند. در غیر این صورت، اولین گام برای عدم خودباوری بر داشته خواهد شد و نخستین گام، گامهای بعدی را به دنبال خواهد داشت. امیر المؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «خَيْرُ الْهَمِّ اَعْلَاهَا»^۱ بهترین همتها، بالاترین آنهاست. و امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «ثَلَاثٌ

«آگاه باشید تنها با یاد خدا دلها آرامش می‌یابد.»

اگر جوان بداند و درک کند که خارج از وجودش کسی است که به او تسویه کرده، او را یاری می‌کند؛ همان‌طور که به صراحت فرموده است: در صورتی که به یاد من باشید، من نیز به یاد شما هستم؛ «فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ»^۱، و نیز فرموده است: «نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»^۲ «ما به او (انسان) از رگ قلبش نزدیک‌تریم»؛ دیگر هیچ‌گاه خودباختگی و احساس ناامیدی به او دست نخواهد داد.

اگر انسان بفهمد تنها نیست، نیروی جدیدی پیدا می‌کند. در مقابل، فراموشی خدا و دوری از معنویت، موجب فراموشی خود او می‌شود. قرآن کریم می‌فرماید:

«وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ اَنْفُسَهُمْ»^۳ «و همچون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آنها را به «خود فراموشی» گرفتار کرد.»

۴. همت بلند، سخت‌کوشی و

پشتکار

از ویژگیهای مهم انسان و از

۱. بقره/ ۱۵۲.

۲. ق/ ۱۶.

۳. حشر/ ۱۹.

۴. غرر الحکم، ج ۳، ص ۴۲۵.

بعض آن دست می‌یابد.»

سقراط فیلسوف بزرگ یونانی راز رسیدن به اهداف بلند را سعی و تلاش و پشتکار معرفی می‌کند، چنان که می‌گویند: روزی سقراط کنار نهر آبی ایستاده بود. مرد جوانی نزد وی رفت و از او خواست که برای کسب دانش او را یاری کند. سقراط با یک حرکت ناگهانی، گردن مرد جوان را گرفت و سرش را زیر آب فرو برد. مرد جوان برای بیرون آوردن سرش، شروع به تقلا کرد، یک لحظه توانست سر خود را بیرون آورد و نفس نفس زنان هوا را بلعد. سقراط بار دیگر سرش را در آب فرو برد و به همین ترتیب چند مرتبه این کار را تکرار کرد. سرانجام وقتی مرد جوان توانست با تلاش، سرش را از آب بیرون آورد با ناباوری به سقراط خیره شد و گفت: چرا این کار را کردی؟ سقراط در پاسخ گفت: «وقتی به همان اندازه که هوا را

يَخْجُزْنَ الْمَرْءَ عَنِ طَلَبِ الْمَعَالِي قَصْرُ الْهَمِّ وَ قَلَّةُ الْحِيلَةِ وَ ضَعْفُ الرَّأْيِ؛^۱ سه چیز انسان را از درخواست درجات بالا باز می‌دارد: همت کوتاه، چاره اندیشی کم، رأی و نظر ضعیف.»

امام سجاد علیه السلام نیز در صحیفه سجادیه، بالاترین همت را از خداوند درخواست می‌کند: «أَسْأَلُكَ مِنَ الْهَمِّ أَغْلَاهَا؛^۲ خدایا! از تو بالاترین همت را مسئلت می‌نمایم!»

آنچه از زندگی مردان پیروز به دست می‌آید، آن است که برای رسیدن به اهدافشان، همگی اهل کار و کوشش بوده‌اند. این همه صنایع شگفت‌انگیز، اختراعات و اکتشافات بی نظیر، نتیجه کوششهای خستگی ناپذیر کسانی بوده است که بسیاری از آنها نابغه نبوده‌اند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَنْ تَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى؛^۳ و اینکه برای انسان بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست و اینکه تلاش او به زودی دیده می‌شود.»

و حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ يَغْضَهُ؛^۴ کسی که چیزی را طلب کند، به [همه] آن یا

۱. تحف العقول، ص ۳۱۸.

۲. بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۱۵۵.

۳. نجم / ۳۹-۴۰.

۴. غرر الحکم، ج ۵، ص ۳۰۵.

می خواهی، دانش را خواستی، آن وقت به آن دست خواهی یافت.^۱

۵. توجه به طبیعی بودن تفاوتها

چنانکه گذشت مقایسه های ناصواب بین خود و دیگران به حس خود باوری لطمه زده، انسان را روز به روز از مسیر اصلی زندگی که راه رشد و شکوفایی است، دور می سازد.

اگر جوان و نوجوان به این مهم توجه داده شود که همان گونه که انگشتان دست هر انسان و حتی اثر انگشتان با یکدیگر متفاوت است، استعداد هر کس نیز متفاوت می باشد، دیگر به خاطر عدم وجود یک امتیاز خود را سرزنش نخواهد کرد؛ بلکه به دنبال یافتن استعداد نهفته در خویش خواهد گشت.

دانشمندان و هنرمندان بسیاری وجود داشته و دارند که در یک رشته یا چند رشته شکست خورده اند، اما تلاش و کوشش خود را در رشته ای دیگر به کار گرفته اند، تا اینکه استعداد واقعی خود را یافته اند. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «إِذَا كَانَ فِي رَجُلٍ خَلَّةٌ زَائِقَةٌ فَانْتَظِرُوا أَوْحَاتِهَا»^۲ اگر در کسی

خصلتی شگفت دیدید، همانند آن را نیز انتظار کشید.

در تاریخ نیز مشهور است که مردی خدمت امام صادق علیه السلام رسید و خواستار مناظره با حضرت شد. امام علیه السلام درباره موضوعات مورد مناظره پرسید و درباره هر موضوع، شخص خاصی از شاگردانش را معرفی کرد.^۳

این عمل امام نشانگر آن است که لازم نیست یک نفر در همه زمینه ها آگاه و مطلع باشد و از این جهت اختلاف بین شاگردان یک کلاس، آن هم در محضر امام صادق علیه السلام امری طبیعی می باشد.

رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله می فرماید: «اغْمَلُوا فِكُلِّ مَيْسَرٍ لِمَا خَلِقَ لَهُ»^۴ شما کار و کوشش نمایید، ولی [متوجه باشید که]

۱. ره توشه راهیان نور، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، تابستان ۱۳۷۹، ص ۱۰۳.

۲. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، انتشارات مشرقین، چاپ چهارم، حکمت ۴۴۵.

۳. الارشاد، شیخ مفید، بیروت، مؤسسه آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۱۹۴.

۴. سفینه البحار، حاج شیخ عباس قمی، بیروت، مؤسسه الوفاء، ج ۲، ص ۷۳۲.

راه را برای رشد جوان و نوجوان می‌بندد این است که تصور کند هر پیشرفتی نیازمند امکانات خاصی است و بدون آن، رسیدن به هدف غیر ممکن است؛ در حالی که بسیاری از جوانان نقاط محروم کشور با حداقل امکانات به مقاماتی دست یافته‌اند که تصور آن برای افرادی با نهایت امکانات، بسیار مشکل است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «التَّلَطُّفُ فِي الْحَبِيلَةِ أَحَدَى مِنَ الْوَسِيلَةِ»^۲ مهربانی کردن در چاره‌جویی سودمندتر از وسیله است.^۳

البته در صدد نفی تأثیر محیط و امکانات در رشد و پیشرفت نیستیم؛ اما تکیه بر آن را بهانه‌ای برای فرار از کار و تلاش و مانعی برای رشد استعداد می‌دانیم.^۳

هر کس برای کاری آفریده شده است.» حضرت علی علیه السلام نیز تفاوت را مایه خیر دانسته، می‌فرماید: «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا تَفَاوَتُوا فَإِذَا اسْتَوَوْا هَلَكُوا»^۱ مردم تا زمانی که با یکدیگر متفاوت‌اند، همواره در خیر و خوبی به سر می‌برند؛ ولی اگر یکسان گشتند، هلاک خواهند شد.»

آنچه جوان و نوجوان را در راه رشد و ترقی کمک می‌کند و به او خودباوری می‌بخشد، توجه به این نکته است که زندگی همانند میدان کارزار است. در صحنه حیات یکی پیروز شده، جلو می‌رود و دیگری زمین خورده، دچار شکست می‌گردد؛ اما نه تنها شکست دلیل ضعف و خواری نیست، بلکه ناکامیها علاوه بر اینکه عامل پختگی است، راه را برای رشد و ترقی بیشتر باز می‌کند.

۶ استفاده از امکانات موجود

توجه و استفاده هر فرد از امکانات موجودی که در اختیارش می‌باشد، عامل مهمی برای رشد استعداد و راهی برای حس خودباوری محسوب می‌شود. یکی از عواملی که

۱. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۳۸۳.

۲. غرر الحکم، ج ۲، ص ۱۱۴.

۳. مثالی است که شخصی به عینک سازی رفت تا عینکی خریداری نماید، ولی هر عینکی برایش آوردند و گفتند: می‌توانی بخوانی؟ گفت: نه. در آخر از او پرسیدند: آیا سواد داری؟ گفت: نه. گفتند: پس برای چه عینک می‌خواهی؟ گفت: مگر عینک به انسان سواد نمی‌دهد؟

حضرت علی علیه السلام می فرماید:

«إِذَا لَمْ يَكُنْ مَا تُرِيدُ فَأَرِذْ مَا يَكُونُ؛^۱
هرگاه آنچه را که می خواهی، وجود
ندارد، پس آنچه را که وجود دارد،
بخواه!»

و نیز می فرماید: «إِذَا لَمْ يَكُنْ مَا تُرِيدُ
فَلَا تَبْتَئِلْ كَيْفَ كُنْتَ؛^۲ هرگاه آنچه را که
می خواهی، نبود، پس باک مدار که
چگونه باشی.»

یعنی به هر وضعی که هستید، به
همان راضی و خشنود باشید تا اینکه از
آن زحمت و غم و یأس فارغ شوید.

۷. اضطراب

یکی دیگر از زمینه های رشد و
شکوفایی استعداد، اضطراب است. اگر
انسان به روشنایی، ارتباط، پرواز، و
صدها چیز دیگر نیاز پیدا نمی کرد،
هیچ گاه قادر به اختراع برق، تلفن،
هواپیما و... نبود.

به همین دلیل، معمار و بینان گذار
انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی را یک
رحمت بر می شمرد.^۳

علت تعبیر گرانبهای امام این بود
که اگر جنگی به وجود نمی آمد و اگر
ایران در تسخیریم نظامی قرار

نمی گرفت، به یقین دسترسی جوانان ما
به ساخت سلاحهای پیشرفته جنگی و
تسلیحات نظامی حتی تا زمان حاضر
انجام نمی پذیرفت. اگر جوانان ما به
ساخت سلولهای بنیادین و استفاده از
انرژی هسته ای دسترسی پیدا کرده اند،
در گرو اضطراب و نیاز می باشد.

طارق یکی از سرداران بزرگ
اسلامی است که در یکی از جنگها،
احساس کرد سربازان در حال تزلزل
می باشند و تزلزل آنان برابر با شکست
سپاه اسلام است. لذا فرمان داد همه
کشتیهایی را که سربازان را به میدان
نبرد آورده بود، سوزاندند تا آنان به
چیزی جز پیروزی فکر نکنند و چون
احتمال «شکست» آنها برابر مرگ و
نابودی بود، تا سر حد فتح و پیروزی
جلو رفتند و پرچم اسلام را بر فراز
مسعبد مسیحیت در اسپانیا بر
افراشتند.^۴

۱. غرالحکم، ج ۳، ص ۱۳۵.

۲. همان، ص ۱۳۶.

۳. صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام
خمینی علیه السلام، ۱۳۷۸، ج ۱۹، ص ۱۱۳.

۴. رمز پیروزی مردان بزرگ، استاد جعفر
سبحانی، انتشارات نسل جوان، ص ۱۱۸.

نتیجه خوب کارش به دست خود اوست.»

بسیار اتفاق افتاده است که افشای یک هدف موجب مخالفت‌های شدید یک فرد یا گروه شده و موجب بسته شدن راه‌های پیشرفت و رشد گردیده است؛ چنان‌که کلمات، حرکات و حتی سکوت یک فرد در مقابل هنر و حرفه و صنعت یک تازه‌کار موجب از بین رفتن استعداد او در آن زمینه می‌شود. امام صادق علیه السلام با توجه به همین واقعیت، می‌فرماید: «إِظْهَارُ الشَّيْءِ قَبْلَ أَنْ يُسْتَحْكَمَ مَقْسَدَةٌ لَهُ؛^۱ آشکار کردن چیزی قبل از آنکه [ثابت شود و] استحکام یابد، موجب خراب شدن آن است.»

شایان ذکر است که مخفی کردن هدف با مشورت کردن با اهل فن که به آن سفارش شده، منافات ندارد؛ اما اعلام و افشای زود هنگام بعضی از برنامه‌ها، می‌تواند اثرات منفی زیر را به دنبال داشته و ناخواسته انسان را از

همه افراد انسانی در تمام دوران زندگی ولو برای یک بار، دچار بحران‌های سخت شده‌اند.

در چنین مواردی هر کس بهتر می‌داند که با چه شهامت و قدرتی خود را از آن مشکلات رهانیده است. شاید برای بسیاری از آنها شگفت‌آور بوده است که چگونه چنین زور و قدرتی را از خود ظاهر ساخته‌اند، ولی بررسی دقیق، این حقیقت را آشکار می‌سازد که چون حیثیت، جان یا مال خود را در خطر نابودی می‌دیدند، به ناچار به نیرو و استعداد اصیل و هوش و ابتکار خود پناهنده شده، و خود را از مهلکه نجات داده‌اند. و بدین ترتیب، بحران‌های زندگی، عامل پیدایش استعداد، جرأت و ابتکار فوق‌العاده می‌گردد.

۸. مخفی کردن هدف

یکی از عوامل موفقیت برخی افراد این است که هدف و برنامه خود را برای دیگران افشا نمی‌کنند.

مولی‌الموحدين علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ كَانَتْ الْخَيْرَةُ فِي يَدِهِ؛^۱ کسی که اسرارش را مخفی دارد،

۱. الکافی، ج ۸، ص ۱۵۲.

۲. وسائل الشیعة، شیخ حر عاملی، قم، مؤسسه آل‌البیت علیهم السلام لاحیاء التراث، چاپ اول، ج ۲، ص ۴۰۸.

راه هستند و تا رسیدن به هدف راه دشواری را در پیش دارند، بیشتر مورد هجوم و تمسخر قرار می‌گیرند و کم‌کم این تمسخرها روح خودباوری را در انسان کشته و راه رشد و ترقی را بر او می‌بندد.

۹. شروع از کارهای کوچک

یکی از سفارشات برای پرورش و رشد استعداد، شروع از کارهای کوچک و زودبازده است. به تجربه ثابت شده است که بسیاری از افراد، با تمام توان، کار بزرگی را آغاز کرده‌اند، ولی در میانه راه بر اثر خستگی یا ملامت یا... قادر به ادامه مسیر نبوده‌اند و این موجب سرخوردگی و یأس و نومیدی آنها برای همیشه گردیده است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید:

«قَلِيلٌ تَدْرُومُ عَلَيْهِ أَزْجَى مِنْ كَثِيرٍ مَمْلُوءٍ مِثْنَةً»^۱

کار اندکی که ادامه دهی از کار بسیاری که از آن به ستوه آیی، امیدوار کننده‌تر است.»

ضرب المثل فارسی «لقمه را باید به اندازه دهان برداشت» نیز ما را به این

رسیدن به هدف باز دارد:

الف. انتظارات را زیاد می‌کند.

ب. باعث مانع‌تراشی در کار می‌شود.

ج. حسادت برخی را بر می‌انگیزاند.

مطالعه تاریخ این حقیقت را آشکار می‌سازد که بسیاری از مخترعین، حتی پس از پیروزی و موفقیت، مورد حسادت قرار گرفته‌اند و سیل اعتراضات و تهدیدات به سوی آنها سرازیر شده است. نیوتن که قانون جاذبه عمومی را کشف کرد، کسی بود که تا قبل از این موفقیت، همه به راستی و صداقت او ایمان داشتند و بزرگان کلیسا درباره او می‌گفتند که هرگز روحی مفیدتر از روح نیوتن ندیده‌اند؛ ولی وقتی قانون جاذبه را کشف کرد، هزاران نوع اتهام را متوجه او کردند و او را خیانت‌کاری شمردند که می‌خواهد خدا را از تخت سلطنت و قدرت پایین کشد.

بنابراین، اگر افراد به مقصد و هدف رسیده مورد تهمت و افترا قرار می‌گیرند، به یقین کسانی که در ابتدای

۱. نهج البلاغه، حکمت ۲۷۸.

پیش روی جوان و نوجوان می‌گشاید؛ چراکه آنان مصائب گوناگون و گرفتاریهای طاقت‌فرسایی را تحمل کرده و هیچ‌گاه یتیمی، فقر و حتی مشکلات جسمی را مانع پیشرفت و سرآغاز شکست خود ندانسته‌اند.

شیخ محمد جواد مغنیه یکی از دانشمندانی است که در چهار سالگی مادر و در دوازده سالگی پدر خویش را از دست داد. پس از فوت پدر، محمد جواد زندگی سختی را آغاز کرد؛ به طوری که با دستفروشی زندگی خویش را می‌گذراند و گاه سه روز چیزی برای خوردن پیدا نمی‌کرد؛ با این وجود، فقر مانع تحصیل او نگشت و او توانست پس از تحمل سختیهای فراوان و فقر شدید، به منصب قضاوت و ریاست دادگستری شیعیان لبنان منصوب شود. پشتکار ایشان به حدی بود که گاه به ۴ ساعت خواب در شبانه روز اکتفا می‌کرد.^۱

علما و دانشمندان و مشاهیری

نکته رهنمون می‌شود که هر کس باید به اندازه توان و قدرت و تجربه‌ای که دارد، کاری را شروع کند. در غیر این صورت، احتمال شکست بسیار و از دست رفتن توان و استعداد و لطمه به روح خودباوری طبیعی خواهد بود. البته جامع‌نگری و داشتن هدف بلند، با کار بزرگ متفاوت است.

مهندس جوانی که دورنما و نقشه‌ای از یک ساختمان را طراحی می‌کند و برای اجرای نقشه، از مکانی محدود آغاز می‌کند، بسیار موفق‌تر از کسی است که در صدد اجرای چند نقشه به طور همزمان است.

۱۰. معرفی الگوها

یکی دیگر از عواملی که در رشد و خودباوری انسان مؤثر است، شناخت کسانی است که از نقطه صفر آغاز و به سوی بی‌نهایت حرکت نموده‌اند؛ همان کسانی که از کلبه فقرا و با استفاده از درآمد دستفروشی و کارگری و شاگردی مسیر همت و تلاش را دنبال کرده و به درجات ممتازی رسیده‌اند.

از اینرو، مطالعه زندگی و معرفی آنها راهی روشن و امیدوارکننده را در

۱. برگرفته از کتاب: تجارب محمد جواد مغنیه بقلمه، شیخ محمد جواد مغنیه، نشر انوار الهدی، چاپ اول، ۱۴۲۵.

می فرماید:

«وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ»؛^۲ «چه
بسا چیزی را خوش نداشتی باشید،
حال آنکه خیر شما در آن است و یا
چیزی را دوست داشته باشید، حال
آنکه شر شما در آن است.»

و نیز می فرماید: «وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ
لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ»؛^۳ «هرگاه خداوند
روزی را برای بندگانش وسعت
بخشد، در زمین طغیان و ستم
می کنند.»

و قبل از این آیه می فرماید: «وَ
يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ
يَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ»؛^۴ «[خداوند]
درخواست کسانی را که ایمان آورده و
کارهای نیک انجام داده اند، می پذیرد و
از فضل خود بر آنها می افزاید.»

اگر به جوان و نوجوان این آگاهی
داده شود که بسیاری از خواسته ها و

چون: حضرت امام خمینی علیه السلام، آیه الله
حسن زاده آملی، آیه الله مدرس،
میرزای شیرازی، نظامی گنجوی،
سعدی شیرازی، نیوتن و... نمونه هایی
هستند که دوران کودکی و جوانی را با
فقر و تهیدستی و یتیمی سپری کرده و
با تلاش و کوشش، به درجات بالا
دست یافته اند. مفسر بزرگ علامه
طباطبایی نیز از جمله کسانی است که
در کودکی از نعمت پدر و مادر محروم
گشت و فقر شدید بارها آن عالم بزرگ
را از ادامه تحصیل و تدریس باز داشت
و به کشاورزی مشغول نمود؛ اما
هیچ گاه فقر و تنگدستی در اراده ایشان
خللی ایجاد نکرد.^۱

۱۱. توجه به مصلحت الهی

یکی دیگر از مواردی که به رشد و
شکوفایی انسان کمک می کند و او را از
یأس و نومیدی درباره آینده بر حذر
می دارد، توجه به این نکته است که
بسیاری از خواسته های انسانی به
صلاح و مصلحت او نیست و در
صورتی که به آن خواسته ها دست پیدا
کند، دچار انحراف از مسیر حق
می شود. قرآن مجید به صراحت

۱. یتیمان سرافراز، محمد مهدی فجر،
انتشارات مهر امیرالمؤمنین علیه السلام، چاپ اول،
۱۳۸۵.

۲. بقره / ۲۱۶.

۳. شوری / ۲۷.

۴. همان / ۲۶.

خداوند استعدادی را از انسان بگیرد، استعداد دیگری را تقویت می‌کند. به همین خاطر است که اکثر انسانهای نابینا و ناشنوا از هوش و استعداد بالاتری برخوردارند. اگر انسان به این نکته توجه داشته باشد که عدم استعداد در یک کار و رشته به معنی عدم استعداد در همه کارها نیست، یقیناً سعی و همت خود را برای یافتن آن جانشین برتر که خداوند در نهاد او قرار داده است، به کار خواهد گرفت.^۲

۱۴. توجه به وظیفه

هر انسانی مکلف به کار و کوشش در حد توان خویش است. در اسلام بی‌کاری مردود و کار کردن و حرفه داشتن مقدس شمرده شده است. امام علی علیه السلام می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّيْسَةَ تَعَالَى يُجِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُخْتَرِفَ»^۳ خداوند مؤمنی را که دارای

آرزوها همچون ازدواج با شخص خاص، قبولی در رشته‌ای خاص، موفقیت در شغل دلخواه و بسیاری خواسته‌های دیگر به صلاح او نیست و در صورت رسیدن به آنها اثرات منفی را متوجه دین یا دنیای خود او یا خانواده و یا دیگران خواهد نمود، دیگر هیچ‌گاه برای نرسیدن به خواسته‌اش احساس حقارت و یأس نخواهد کرد و در مقابل، سعی و تلاش خویش را برای رسیدن به هدف و یافتن استعداد درونی‌اش به کار خواهد گرفت.

۱۲. پرهیز از معاشرت با افراد

کسل و تنبل

دوستی و رفاقت با افراد تنبل، ناخواسته در روحیه انسان تأثیر گذارده، او را از تفکر و تحرک باز می‌دارد؛ چنان که امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«لَا تَسْتَعِنَ بِكَسَلَانَ وَلَا تَسْتَشِيرَنَّ

عَاجِزًا»^۱ از آدم تنبل کمک مگیر و با ناتوان مشورت مکن!

۱۳. جانشینی برتر

به تجربه ثابت شده است که اگر

۱. الکافی، ج ۵، ص ۸۵

۲. به عنوان مثال ادیسون، کری خود را نعمت می‌داند و می‌گوید که کری او باعث شده که زیاد کتاب مطالعه کند و از رفتن به مجالس جشن خودداری کند و بتواند قوای دماغی خود را متمرکز سازد (راز کامیابی مردان بزرگ، ص ۹۵).

۳. الکافی، ج ۵، ص ۱۱۳.

جای اندوه و افسوس، بر نعمتهای الهی شکرگذار باشید و از آنها در پیشبرد اهدافتان استفاده نمایید. همچنین شکرگزاری موجب افزایش نعمت خواهد بود، چنانکه قرآن کریم می‌فرماید:

«لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ»^۱ «اگر شکرگذاری کنید، [نعمت خود را] بر شما خواهم افزود.»

۱۶. تلقین

بدون تردید اصل کلی تلقین، راهی دیگر برای رشد استعداد و خودباوری است. افراد بسیاری در اثر برخورداری از این راه، توانسته‌اند با هر نوع مشکلی مبارزه نموده، همه آنها و یا بسیاری از آنها را از میان بردارند. در این میان، کسانی که گرفتار خود کم‌بینی و عقده حقارت هستند، شایسته است به این نکته توجه داشته باشند که همان‌طور که هر فردی دارای جنبه‌های منفی است، همان‌گونه نیز از نظر استعداد دارای جنبه‌های مثبت می‌باشد. به عبارت دیگر، همین افراد

۱. طلاق/۷.

۲. ابراهیم/۷.

حرفه است، دوست دارد.» اما قابل توجه این است که هیچ‌کس مکلف به نتیجه نشده است. جوانی که آینده خویش را در تحصیل، حرفه و کار خاص و... می‌داند، لازم است نهایت تلاش خود را برای رسیدن به آن هدف مبذول دارد؛ اما باید بداند که نسبت به نتیجه آن کار، هیچ وظیفه‌ای ندارد. با این ایده است که جوان هیچ‌گاه با وجود شکست و عدم پیروزی، خود را نخواهد باخت و از کار و تلاش دست برنخواهد داشت. قرآن کریم می‌فرماید: «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا»^۱ «خداوند هیچ کس را جز به مقدار توانایی که به او داده است، تکلیف نمی‌کند.»

۱۵. شکرگزاری

چنانکه گذشت، یکی از راههای خودپذیری، توجه به داشته‌ها و استعدادهایی است که خداوند متعال به ما عنایت فرموده است. و یکی از راههای توجه به داشته‌ها، شکرگزاری به درگاه خداوند متعال با یادکرد نعمتهای او می‌باشد.

سفارش اسلام بر این است که به

و نیز می فرماید: «عَسَيْزُ مُذْرِكِ
الدَّرَجَاتِ مَنْ أَطَاعَ الْعَادَاتِ؛^۳ کسی که از
عادتهای [ناپسند] فرمانبرداری کند، به
درجه‌های [والا] دست نیابد.»

موانع رشد استعداد

همان‌گونه که عواملی موجب
رشد استعداد و خودباوری می شود،
برخی امور نیز مانع رسیدن انسان به
قله‌های ترقی و مسدود شدن راههای
رسیدن به خودپذیری می شود که
عبارت‌اند از:

۱. گناه

یکی از موانع خودباوری، گناه و
عصیان پروردگار می باشد. قرآن کریم
می فرماید: «وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا
كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ؛^۴ هر مصیبتی به شما
رسد، به خاطر اعمالی است که انجام
داده‌اید.»

و در جای دیگر می فرماید:
«فَلْيَخْذِرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ

نیز از نیروهای شگرف روحی و
فکری خداداد برخوردار می باشند.
بنابراین، هیچ جوان و نوجوانی نباید به
خود اجازه دهد که کلمه «نمی توانم» را
بر قلب و زبان خویش جاری سازد؛
چرا که انسان هرگونه که به خود تلقین
کند، آن را در خود تقویت و پرورش
خواهد داد.

امام صادق علیه السلام درباره تأثیر تلقین
برای رسیدن به بردباری می فرماید: «إِنْ
لَمْ تَكُنْ حَلِيمًا فَتَحَلَّمْ؛^۱ اگر [از نظر
روحیه] بردبار نیستی، خود را همانند
انسانهای حلیم و بردبار قرار بده!»

۱۷. ترک عادتهای بد

برخی عادتها مسیر رشد و ترقی
انسان را مسدود کرده، اختیار و اراده را
از انسان سلب می کنند. پس باید آن
عادتها را شناسایی و بر آنها غلبه پیدا
کرد. البته برخی عادتهای خوب نیز
موجب رشد و پیشرفت می باشند.

امام علی علیه السلام می فرماید: «بِعَلَبَةِ
الْعَادَاتِ الْوُصُولُ إِلَى أَشْرَفِ الْمَقَامَاتِ؛^۲ به
وسیله غلبه عادتها [ی خوب] می توان
به شریف‌ترین مقامات [و جایگاهها]
رسید.»

۱. وسائل الشیعة، ج ۱۵، ص ۲۶۸.

۲. غرر الحکم، ج ۳، ص ۲۲۹.

۳. همان، ج ۴، ص ۳۸۲.

۴. شوری / ۳۰.

گناهان خوبیها را محو می‌کند. همانا بنده [گاه] گناه می‌کند و به سبب آن دانشی را که داشته است، فراموش می‌کند.»

۲. تصویر ذهنی غلط

تصاویر ذهنی غلط دومین مانع برای رشد استعداد و خودباوری است؛ چه آنکه انسان بر این باور است که رمز موفقیت او تعریف و تمجید خلق است و بر همین اساس، به جای آنکه کوشش کند تا مورد توجه و تأیید خداوند متعال قرار گیرد، می‌کوشد تا مورد بی‌مهری اطرافیان قرار نگیرد. این سعی و تلاش موجب می‌شود تا به جای افتخار بر داشته‌ها و اندوخته‌ها، سرپوشی بر نداشته‌ها بگذارد. به همین علت است که از گفتن «نمی‌دانم» در پاسخ به سؤال دیگران اکراه دارد و یا در مقابل کار مثبت، انتظار تعریف و تمجید می‌کشد.

اگر انسان خودباور شد و به جای تصاویر ذهنی غلط، داشته‌ها را مورد

فِتْنَةً أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ^۱: «پس آنان که فرمان او را مخالفت می‌کنند، باید بترسند از اینکه فتنه‌ای دام‌نشان را بگیرد یا عذابی دردناک به آنها برسد.»

بسیاری از آیات و روایات مبین این واقعیت است که بسیاری از مصیبتها و محرومیتها از گناهان ناشی می‌شود؛ چنان که اعمال نیک و تقوا موجب سرازیر گشتن برکات و نعمتها می‌گردد. به جهت همین ارتباط بین محرومیتها، مصیبتها و گناهان است که وقتی مصیبتی برای برخی بزرگان پیش می‌آمده است، در جستجوی علت آن بوده‌اند.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَسَلَبَهَا إِلَّا هُوَ حَتَّى يَذُنِبَ ذَنْبًا يَسْتَجِيقُ بِذَلِكَ السَّلْبِ»^۲ خداوند هر نعمتی را که به بنده‌ای داد، از او نگرفت، مگر به سبب گناهی که موجب استحقاق سلب آن نعمت است.»

و رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اتَّقُوا الذُّنُوبَ فَإِنَّهَا مَمْحِقَةٌ لِنَحِيْرَاتِ إِنْ الْعَبْدَ لِيُذِنِبَ الذَّنْبَ فَيَنْسَى بِهِ الْعِلْمَ الَّذِي كَانَ قَدْ عَلِمَهُ»^۳ از گناهان دوری کنید؛ زیرا

۱. نور / ۶۳.

۲. بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۳۳۹.

۳. همان، ص ۳۷۷.

مدرک، وضع زندگی و یا هر چیز دیگر خود را تحقیر شده پندارد، هیچ‌گاه راه را برای رشد استعداد باز نخواهد دید و برای همیشه خود‌پذیری را در خود ناپود خواهد کرد. از اینجا می‌توان استنباط کرد که اصولاً طرز برخورد با مشکل، خود موضوع مهمی است که باید مورد توجه خاص قرار گیرد؛ یعنی باید سعی کرد که ظرفیت روحی آن‌قدر وسعت پیدا کند که در برابر سخت‌ترین بحرانهای زندگی خود را نبازیم، شخصیت خویش را حفظ نماییم. سعدی شیرازی، شاعر ایران زمین وقتی از پا برهنگی خود غصه می‌خورد، چون به فردی رسید که پا نداشت، سپاس الهی را بجا آورد و ناراحتی خویش را از یاد برد.^۱

۳. مجذوب دیگران شدن

مجذوب و دل‌باخته دیگران شدن بر اساس معیارهای نادرست، مانعی دیگر بر سر راه خودباوری شناخته شده است. کسانی که این‌گونه هستند، هرگز نخواهند توانست خود را

محاسبه قرار داد، هیچ‌گاه در مقابل سخن و یا توهین دیگران آزرده‌خاطر نمی‌شود؛ چنان‌که خواجه نصیر الدین طوسی در مقابل کسی که او را سگ خواند، گفت: «من سگ نیستم؛ چون پشم ندارم و استخوان نیز نمی‌خورم.» این مانع در بسیاری از افراد جامعه - هر یک به نوعی - ظهور پیدا کرده و سبب شده است تا به جای تفکر در رشد و نوآوری، در صدد پنهان کردن آن تصویر غلط باشند؛ چنان‌که برخی در صدد پنهان کردن شغل، نوع زندگی، ماشین و یا تحصیلات خود هستند و یا به خاطر نقص عضو، قیافه، شکل، رنگ، بلندی و کوتاهی قد خود رنج می‌برند و به نوعی خود را از دیگران مخفی نگه می‌دارند و همیشه به تصور اینکه مردم به آنها نگاه می‌کنند و انگشت‌نما هستند، از مردم کناره‌گیری کرده، صحبت‌های آهسته دیگران و یا خنده‌های آنان را در مورد خود می‌پندارند.

جمله زیبایی است که «محدودیت در دید، محرومیت می‌آورد.» اگر کسی به خاطر شغل،

۱. گلستان سعدی، انتشارات کتابفروشی قائم، تهران، ۱۳۶۴، ص ۱۱۶.

این همه صنایع
شگفت‌انگیز، اختراعات و
اکتشافات بی نظیر، نتیجه
کوشش‌های خستگی‌ناپذیر
کسانی بوده است که
بسیاری از آنها نابغه
نبوده‌اند

عبادت و بندگی در میقات، ده روز
دیگر به عبادت ادامه داد تا شرایط
گرفتن وحی در ایشان مهیا شود. رسول
مکرم اسلام ﷺ نیز برای دریافت
وحی، سالها در کوه به عبادت و راز و
نیاز پرداخت.

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «إِيَّاكَ
وَالْعَجَلَةَ بِالْأُمُورِ قَبْلَ أَوَانِهَا وَالتَّسَاقُطَ فِيهَا عِنْدَ
زَمَانِهَا؛^۲ بپرهیز از شتاب کردن در کارها
پیش از فرا رسیدن زمان آنها و کوتاهی
کردن در آنها وقتی زمانشان فرا برسد.»
ادامه دارد....

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۸۰.

۲. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۶۴.

بشناسند و استعداد واقعی خود را رشد
دهند و چه بسا چنین مجذوب شدنی،
انسان را به ورطه سقوط و تباهی
خواهد کشاند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «حُبُّكَ
لِللَّيْنِ وَيُغِيْبُ وَيُصِيْمُ؛^۱ حب و عشق تو به
[هر] چیز [تو را] کور و کر می‌کند.»
۴. عجله

برخی از جوانان و نوجوانان به
خاطر عجله‌ای که در رسیدن به هدف
و مقصود خود دارند، تلاش و کوشش
بسیار می‌کنند و پس از مدتی به علت
مهیا نشدن زمان یا امکانات و... خود را
شکست خورده می‌پندارند و چه
بسیاری از همین احساس
شکست‌هاست که استعدادها را از بین
می‌برد و نابود می‌کند.

قرآن مجید به زیبایی داستانهایی
را نقل می‌کند که بر لزوم فراهم شدن
زمان و مکان در هر امری تأکید دارد. به
عنوان نمونه، حضرت موسی علیه السلام به
دستور خداوند، پس از سی روز